

Krandžalov, Dymitr

Madarský jezdec

Światowit 24, 373-394

1962

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DYMITR KRANDŽALOV

MADARSKÝ JEZDEC*

Po osvobození Bulharska ze jha fašismu na konci druhé světové války (9.IX.1944) a po provedení reformy Bulharské akademie věd r. 1947 došlo v Bulharsku k rozsáhlým veřejným vědeckým diskusím o stavu historické a archeologické vědy a o nových směrech, kterými se má v těchto oborech ubírat bulharská věda po odstranění německé dynastie a jejího nešťastného vlivu na rozvoj bulharské vědy a kultury, který trval od osvobození Bulharska z tureckého jha v rusko-turecké válce r. 1877—1878 až do konce druhé světové války¹. Tyto diskuse byly tím potřebnější, že během uplynulých 70 let bulharská buržoasní věda skutečně s nevšední horlivostí přisluhovala německé dynastii a buržoasii a vynasnažila se všemožně zkazit vztahy mezi bulharským národem a ostatními slovanskými národy a hlavně s ruským národem-osvoboditelem. Uspěchy bulharské buržoasie a vědy v tomto směru jsou potvrzeny především tím, že během necelého půlstoletí se malé Bulharsko zúčastnilo tři válek proti Rusku a svým slovanským bratrům: druhé fáze balkánské války, kterou vyvolalo Bulharsko, a první a druhé světové války. Výsledkem této politiky byly tři národní katastrofy.

Po osvobození r. 1944 si Komunistická strana Bulharska a lidově demokratická vláda uvědomovaly zvláště těžkou situaci,² která vznikla tím, že v zemi byla jediná universita a nemohlo tedy dojít k podstatným osobním změnám v oboru historie a archeologie,³ stejně jako v mnoha jiných oborech. A tak s výjimkou těch, kteří pro aktivní fašistickou činnost a chování před válkou a za války byli potrestáni národním soudem smrtí nebo dlouhodobým žalářem, nebo aspoň vyloučením z university,⁴ takřka všechno zůstalo při sta-

¹ Podrobnosti viz v mé stati O súčasnom stave bulharskej historickej vedy, v Historickém časopisu V-4, Bratislava 1957, s. 519—528.

² Viz Jirí Dimitrov, O literatuře, umění a vědě, Praha 1951.

³ Viz knihu presidenta BAV Todora Pavlova O marxistické dějiny Bulharska, Sofia 1954, stran 480, a moji recenzi o ni v Historickém časopise V-2, Bratislava 1957, s. 261—267.

⁴ V. Beševliev spolu s I. Dujčevem a D. Jaranovem byli po osvobození odstraněni z filologicko-historické fakulty sofijské university pro jejich fašistickou činnost za války a pracují jen v rámci ustavu BAV.

⁵ Madarskijat konnik, Bulharská akademie věd Sofie 1956, stran 235.

rém. To prakticky znamenalo, že do čela nových ústavů Akademie věd a jiných institucí byli postaveni v některých případech přímo zastánci a tvůrci starých nacionalistických a protinárodních teorií⁵. Vezmeme-li k tomu v úvahu ještě okolnost, že obrovská většina mladších kádrů jsou jejich bývalými žáky, že právě jim bylo svěřeno školení aspirantů a především že s novou reformou akademikové obdrželi neomezené právo volit nové řádné členy a členy korespondenty, můžeme si hned představit, jak významně tím jejich vliv vzrostl. Tím se stává pochopitelným, proč např. archeologická diskuse z r. 1947 byla ještě otištěna v plném znění,⁶ zatím co další veřejné diskuse, ke kterým došlo hlavně během r. 1948, již nebyly uveřejněny, ačkoliv byly mnohem hlubší, rozsáhlejší a smělejší. Nebyly uveřejněny ani příspěvky v historické diskusi organizované Výborem pro vědu, umění a kulturu, která probíhala od března do června 1948, každé pondělí odpoledne v aule sofijské university, ani diskuse o maďarském jezdcí, skalním reliefu blízko vesnice Madary, která proběhla v několika zasedáních v rámci historického ústavu BAV v létě 1948, přesto že při první diskusi bylo vše stenografováno a při druhé byly žádané a odevzdány příspěvky v písemné formě. Příčinou, že tyto diskuse nebyly zveřejněny byla okolnost, že mnohé příspěvky se podstatně dotýkaly předválečné činnosti některých učenců a jejich protinárodních teorií a mnozí z nich zastávali význam nà nusta v nově reformované Akademii věd a na universitě. Kult osobnosti, který byl v této době v Bulharsku velmi silně pěstován, způsobil, že prestýž institucí, vlády a strany byla zaměňována s prestýží jednotlivců. Teprve r. 1950 byla otištěna nová archeologická diskuse ve zvláštním svazku⁷. Avšak její průběh a obsah je svědectvím daleko smířlivějšího postoje k starým teoriím a jejich zastáncům. Tomu nasvědčuje okolnost, že v této diskusi byla sice pronesena velmi těžká obvinění pokud se týká nevědeckých způsobů práce podle starých předválečných metod ve všech směrech, avšak vedení akademie ponechalo tato obvinění bez povšimnutí, v některých případech bralo přímo v ochranu osoby buržoasních učenců, aniž si plně uvědomovalo, že tím bere současně v ochranu i jejich nesprávné teorie a metody⁸. A tak se stalo, že nejstarší období bulharských dejin, při jehož osvětlení má hlavní slovo archeologie, je ve skutečnosti i dnes v hlavních rysech vykládáno stejným způsobem jako v buržoasních učebnicích,

⁵ Napr. N. Mavrodinov do čela Archeologického musea a Kr. Mijatev do čela Archeologického ústavu Bulharské akademie věd.

⁶ Diskuse o stavu a ukolech bulharské archeologie (bulh.). Izvestija archeologického ústavu BAV, sv. XVII, Sofia 1950, s. 431—480. Tato diskuse se konala v unoru a březnu 1947.

⁷ První vědecká konference Bulharského archeologického ústavu, květen 1950. Sofia 1951, stran 602. Byla to tedy ve skutečnosti druhá vědecká archeologická diskuse v Bulharsku a byla oficiálně vydávána za první proto, že z usnesení první diskuse mezi tím se neuskutečnilo tačka nic.

⁸ O tom svědčí především diskusní příspěvky Atanase Milčeva a Štamena Michailova a odpovědi presidenta T. Pavlova.

pouze s tím rozdílem, že nyní výklady oplývají nekonkrétními sociologickými formulacemi o třídních bojích, o předfeudálních formách života, výroby atd. Je samozřejmé, že i archeologické výzkumy jsou vedeny zcela předválečnými metodami, obcházejí se důležitá místa, jako např. Pliska. anebo se nevyvozují náležité závěry z nových objevů, jako např., že v Preslavu byla objevena římská basilika z V. stol. nebo že v Plisce byly nalezeny římské lázně a převážně slovanská keramika atd⁹. Výsledkem toho je, že výklad počátků bulharských dějin, dějin státu, národa a kultury, vypadá dnes naprosto stejně jako před válkou, že tam panují stejné rozpory a nejasnosti jako tehdy. Na tomto úseku bulharských dějin učenci zůstali bez ideologické pomoci, neboť nikdo z vedoucích činitelů strany se nespécialisoval a nerozvinul zde kritickou činnost jako tomu bylo v oblasti nejnovějších bulharských dějin, v období turecké poroby, obrození, kapitalismu a imperialismu¹⁰. Rovněž tak pomoc sovětských učenců na úseku nejstarších bulharských dějin nebyla valná, a ve skutečnosti ve většině případů se rovnala nekritickému přejímání starých teorií bulharské buržoasní historicko-archeologické vědy¹¹. Na vytvoření nové situace měl nesporně vliv i návrat k určitému druhu nacionalismu, který prožíváme a jehož vnějším výrazem jsou nepřipustné paralely jako např. rodná strana, rodná věda,¹² rodná soda¹³, což oslabuje bdělost vůči starým teoriím a umožňuje, když přímo nevyvolává, návrat k starým nacionalistickým teoriím, jak tomu nasvědčují některé projevy a činnost Archeologického ústavu BAV v posledních letech.

Koncem r. 1956 úsilí Archeologického ústavu BAV o návrat k starým teoriím o prabulharském původu různých historických památek v Bulharsku vyvrcholilo vydáním zvláštního sborníku „Madarský jezdec“, venovaného skalnímu reliefu jezdce s řeckým nápisem u vesnice Madary v severovýchodním Bulharsku.

⁹ Viz např. V. Ivanova-Mavrodinova v referátě o archeologických vykopávkách v Bulharsku po osvobození, i když její tvrzení je třeba brát velmi opatrně: „La prédominance indiscutable de la poterie slave au X-e siècle à Pliska comme à Preslav témoigne de la place prépondérante acquise par l'élément slave même dans la première capitale de l'état fondé par les Protobulgares“, v „Byzantinoslavica“ IX/2, Praha 1948, s. 323.

¹⁰ Těmito problémy se zabýval po celá desetiletí zakladatel bulharské sociálně-demokratické dělnické strany Dimitr Blagoev, jenž se snažil je osvětliti materialisticky. V jeho stopách T. Pavlov, šli J. Dimitrov, V. Kolarov, G. Bakalov, M. Dimitrov, V. Červenkov, Z. Natan, T. Vlachov a j.

¹¹ To se týká jak díla akad. N. S. Deržavina, „Istorija Bolgarii“ I. Moskva 1945, tak i příslušných částí VSE, svazek 5, (heslo Bolgarija), Istorija srednich vekov, Moskva 1952, a konečně Istorija Bolgarii I. Moskva 1954. O poslední knize viz recenzi D. Krandžalova a Č. Amorta v časop. „Sovetská historie“ 2, 1955, s. 229—241.

¹² Viz T. Pavlov. Deset let na cestě základního prebudování Bulharské akademie věd, v časop. Filozofska misal č. 4, Sofia 1954, s. 3—30.

¹³ Viz např. A. Milanov, Výrobci stříbra, v časop. „Slavjani“, XIII/5, Sofia 1957, s. 40—41.

Sborník představuje výsledky nového výzkumu na skále, podniknutého v r. 1954 za vedení bývalého profesora sofijské university V. Beševlieva. Není bez zajímavosti, že V. Beševliev byl jedním z neaktivnějších účastníků předválečných sporů o čtení nápisu kolem reliefu a že nynějšího výzkumu se neúčastnil nikdo z hlavních starších badatelů, jako např. G. I. Kacarov, D. Dečev aj, s nimiž se Beševliev ve čtení nápisu rozcházel. Existují několik desetiletí již tři dosti různíci se mezi sebou čtení nápisu madarského jezdce¹⁴. Beševliev je autorem třetího časově nejnovějšího pokusu o čtení madarského nápisu z r. 1936¹⁵. Nejstarší čtení madarského nápisu podal Karel Škorpil r. 1896¹⁶ a 1932¹⁷ a později G. I. Kacarov — G. Fehér r. 1925¹⁸ a 1934¹⁹.

Tento sborník je vlastně pokračováním předválečných sborníků věnovaných tomuto reliefu, připisovanému prabulharskému živlu z období počátků bulharského státu. Účel tohoto sborníku je týž jako u dřívejších: dokázat, že relief na madarské skále je prabulharského původu, že nápis se týká nejstarších bulharských dějin a že relief zobrazuje bulharského chána. Autoři šesti příspěvků, uveřejněných v tomto sborníku, se opírají pouze o několik nepatrných a nesouvislých zbytků řeckého nápisu kolem reliefu, stejně jako to činili i autoři starších sborníků. Kromě toho za pomoci naprosto stejného výkladu ikonografického obsahu reliefu jako celku a některých jeho detailů se nynější autoři snaží vzbudit dojem, že se jedná o nové závěry, dosažené na základe nového výzkumu, což je v příkrém rozporu se skutečností, jak uvidíme dále. Stejně jako v předválečných sbornících se i v tomto sborníku zlehčuje a vlastně zamlčuje rozhodující okolnost, že jak u kočovných Prbulharů, tak i u Slovanů nenacházíme v minulosti ani stopy tradice uměleckých basreliefů na kameni, kdežto u Thráků na Balkánském poloostrově a v Malé Asii máme skoro dva tisíce naprosto podobných obrazů různého

¹⁴ Kritické srovnání těchto čtení jsem provedl ve studii „Les faux déchiffrements des inscriptions de Madara. „Slavia Antiqua“, II. Poznaň 1949, s. 197—219. — Falšivite čteníja na madarskite napisi. Narodna prosveta. Sofia 1949. s. 18—32. Madarskij vsadnik. K voprosu ob etnogeneze bolgar. „Československá etnografie“. Praha 1953, č. 2—3, s. 203—260.

¹⁵ Pärvoahlgarski napisi. Dobavki i opravki. „Godišnik“ (Ročenka) sofijské university. Historicko-filologická fakulta, sv. XXXII, Sofia 1936, s. 6—26. Nápisý kolem madarského jezdce. (bulh.) Prosveta I/5, Sofia 1936, s. 533—542.

¹⁶ V. „Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich“. XIX, Wien 1896, s. 247—248.

¹⁷ Madaromogilsko plato. Kap. VIII. Relief, a kap. IX. Nápis. Byzantinoslavica IV/1, Praha 1932, str. 117—128.

¹⁸ Madarskijat konnik. Populjarno izdanie. Sofia 1925, stran 40, za učasti A. Protiče, R. Popova, G. Fehéra a G. I. Kacarova.

¹⁹ Madara. Razkopki i proučvanija. Kniga I. Izdanija na Narodnija archeologičeski muzej. No 27, Sofia 1934, stran 47. — Kniga II. Sofia 1936, stran 273, za učasti R. Popova, I. Velkova, V. Mikova, G. I. Kacarova, D. Dečeva, A. Rašenova, Kr. Mitajeva, B. Filova, G. Fehéra, N. A. Mušmova, N. Mavrodinova.

formátu a velikosti ra skalách a na kamenných deskách, pocházejících asi ze VI.—V. stol. př. n.l. až do doby rozšíření křesťanství jako oficiálního náboženství v římské říši, tedy do IV.—V. stol. n.l., což znamená, že u nich můžeme mluvit skutečně o hluboké, tisícileté tradici.

Z celkového rozsahu sborníku (235 stran) texty všech příspěvků představují pouze 88 stran, kdežto ostatek je zaplněn rozsáhlými německými re-

Fig. 1. Fotografie reliefu na madarské skále s nápisem (K. Škorpil 1898)

sumés, obrazovým materiálem, hlavně kresbami, tabulkami, bibliografií a fotografiemi, které jsou většinou málo výrazné a špatně zaostřené, takže po technické stránce kniha je nevalné kvality.

V první stati mladý asistent V. Velkov v „Dějiny studia madarských nápisů“ (str. 5—16) podává neúplný a jednostranný přehled vývoje studia reliefu a nápisů na madarské skále, což se ve větší nebo menší míře opakuje skoro ve všech dalších příspěvcích. G. Michajlov popisuje ve svém příspěvku „Přepis nápisu kolem madarského jezdce“ na pouhých třech stránkách (str. 37—39) některé podrobnosti nápisu z epigrafického hlediska, které, stejně jako velké množství podobných drobností, úvah, analogií, dohadů a nápadů, jež podává V. Beševliev ve svém příspěvku „Nápisy kolem madarského jezdce“ (str. 51—76), neskýtají nikterak záruku, že konjektury autorů, veliká záplava hypotes a domněnek různé povahy a hodnoty, sna-

žících se dokázat jako samozřejmý prabulharský obsah a původ řeckého nápisu, jsou správné, spolehlivé a podložené fakty.

Nesporným faktem je, že z tohoto sborníku byly naprosto vyloučeny názory odpůrců prabulharské teorie a že hlavní snahou všech příspěvků je

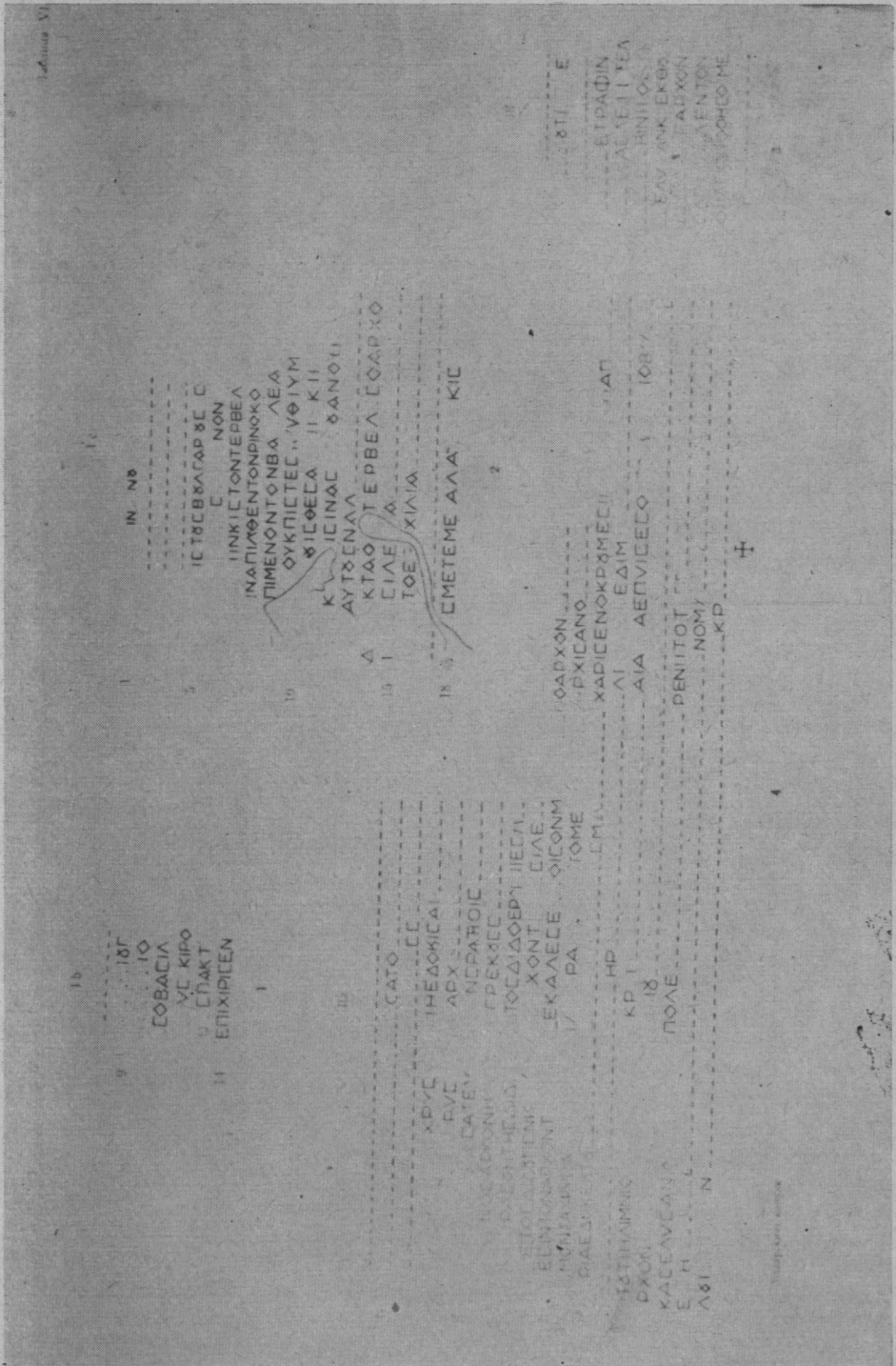
Fig. 2. Kacarov 143,290 a 129

Fig. 3. Kacarov 220,291 a 392

představit nynější výklady jako novum,²⁰ zatím co ve skutečnosti jsou to výklady již dávno známé a obhajované již několik desetiletí různými odborníky, k nimž patří především G. Fehér, B. Filov a ovšem sám V. Beševliev.

²⁰ V různých novinářských zprávách a krátkých sděleních tisku a především v besedy V. Beševlieva v bulharském týdeníku *Literaturen front* ze dne 17.II.1955. Zpráva J. Frela v „Archeologických rozhledech“, VII/3, 1955, s. 390, kde pokus V. Beševlieva o obnovení teorii z r. 1936 je představen jako velká vymoženost archeologické vědy v lidově demokratickém Bulharsku, svědčí o neznalosti jeho předválečných prací a celě literatury O tom svědčí rovněž okolnost, že s největším uřychlením byla uveřejněna v *Byzantinoslavi* cach XVI/2, 1955, s. 122—254, i studie V. Beševlieva, *Les inscriptions du relief de Madara. „Nouvelle lecture“, compléments et interprétation*. V rozporu s běžnou praxí odmítla redakce tohoto časopisu uveřejnit na svých stránkách moje kritické poznámky k této staro-nové studii.

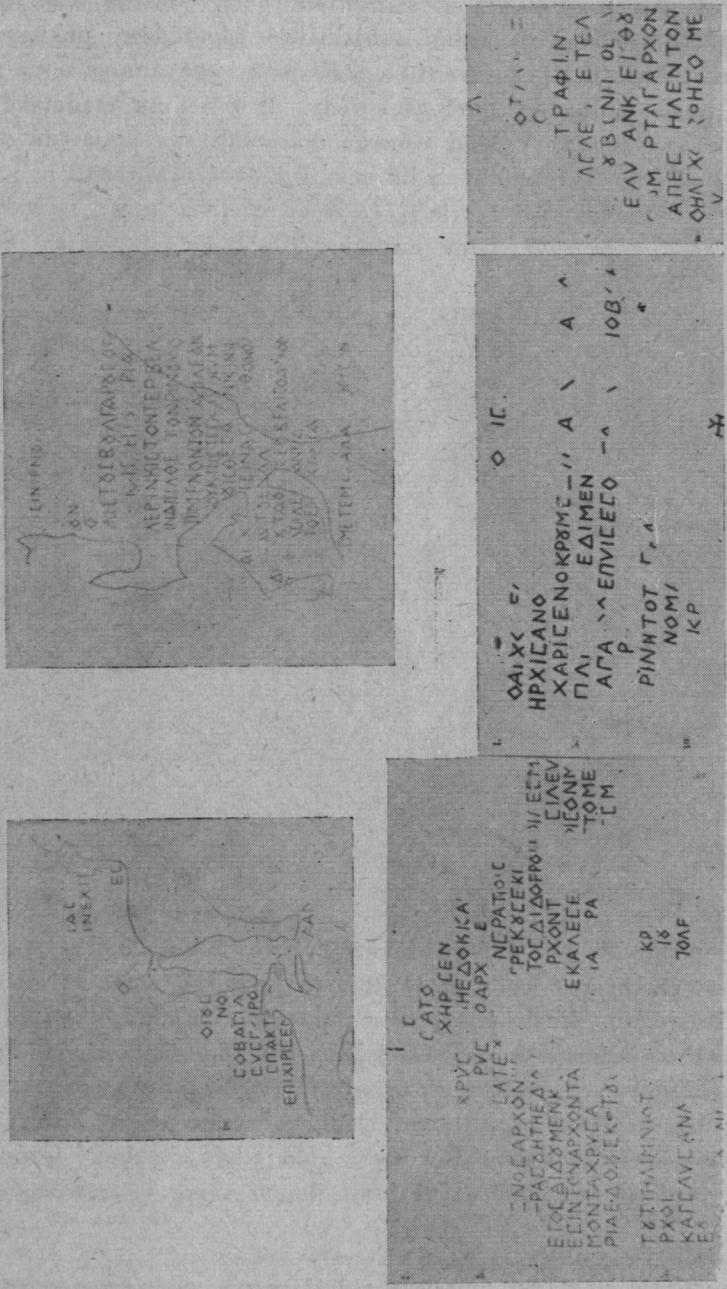

Fig. 6. Přepis všech částí nájpisu od V. Beševlieva z r. 1954 (Bizantinoslavica XVI)

Všechny tyto okolnosti ubírají sborníku a výkladům v něm obsaženým velmi mnoho zoriginality a přesvědčivosti. Vyplývá to i z rozboru dalších statí.

Příspěvek Th. Gerasimova „Studie o madarském skalním reliefu“ (str. 115—135) představuje velmi subjektivně uspořádaný pokus o výklad obrazu, v němž některá pozorování na skále jsou vydávána za nová potvrzení dosavadní teorie bulharské buržoasní vědy, že reliéf na madarské skále je prabulharského původu. Výklad Gerasimova představuje vlastně opakování některých podrobností z mnohých již známých variant. Rozdíl je jen v tom, že před válkou převládající teorie G. I. Kacarova — G. Fehéra měla za to, že reliéf zobrazuje chána Kruma (802—814)²¹, zatím co Gerasimov

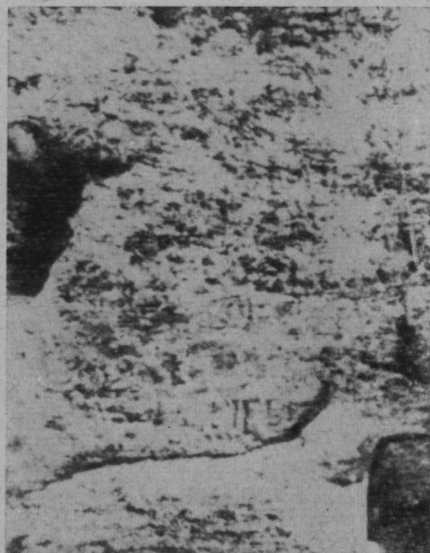

Fig. 7. Fotografie nápisu za koněm při umělém a slunečním osvětlení (Besevliev 1954)

nyní otevřeně, avšak bez dalších důkazů, tvrdí v plné shodě s předválečnou domněnkou V. Beševlieva (1936), že reliéf na skále zobrazuje chána Tervela (701—718). Jinak u všech se opakuje takřka doslova předválečný výklad obsahu, ikonografie reliéfu, jeho symboliky, nedokázané tvrzení, že tu máme podle sasanovského vzoru zobrazení vítězství ducha dobra, tj. vládce, chána, představeného jezdcem, nad zlem, zobrazeným prý zabitým lvem²².

Další příspěvek I. Venedikova „Může být madarský jezdec reliéfem thráckého jezdce“ (str. 167—170) budí dojem táborové rozohněné řeči ve

²¹ To byl ve skutečnosti názor K. Škorpila.

²² Pomocí této teorie, kterou formuloval r. 1925 ve vyše uvedeném sborníku (zde pozn. 18), se prof. Kacarovi podařilo dočasně izolovat reliéf madarského jezdce od zmíněných asi 2000 zcela podobných reliéfů thráckého jezdce.

vysoce nacionalistickém duchu a připomíná doslovně řeč prof. G. I. K a c a r o v a na táboru lidu v Madaře r. 1927²³ a ovšem i výklad téhož autora z prvního sborníku o madarském jezdcí, vydaném již r. 1925²⁴.

Konečně příspěvek St. S t a n ě v a „Realia na reliefu madarského jezdce“ (str. 181—204) se snaží za pomoci stejné metody jako G. F e h é r,

Fig. 8. Kacarov 193,295 a 426

B. Filov a ostatní před válkou dokazovat prabulharský původ reliefu na madarské skále z pouhých faktů, že jezdec má ruku nebo nohu tak nebo onak položenou, že na reliefu je snad vidět uzda nebo sedlo určitého tvaru a dokonce prý dřevěné, že pod sedlem jsou snad vidět různé příkrývky, že na koni je vidět podocasník a širší nebo užší řemeny na hrudi nebo

²³ G. I. K a c a r o v, Reč proznesena pred narodnija šabor v Madara na 15. maj 1927: Madara i Pliska. Tjachnoto značenije za bälgarskata istorija. Izdatelstvo Bälgarska starina. Sofia 1927, stran 19.

²⁴ Viz zde pozn. 18 a 22.

na čele, že jezdec měl dlouhý šat, snad skládaný, že jezdec měl na zádech snad toulec se šipy²⁵, že jezdec měl kopí, že na temeni hlavy koně je prý díra, do které se nasazoval chochol atd.. atd. Toto jsou zhruba realia, o kterých

Fig. 9. Kacarov 145, 59, 116 a 436

St. Stančev podává obšírný výklad. Ve skutečnosti to jsou, jak vidíme, realia, která nechybějí takřka u žádného osedlaného koně a oblečeného jezdce. Nejdůležitější na tom všem je okolnost, že všechna tato realia se opakují více než tisíckrát na reliefech thráckého jezdce. Skutečně ve sbírce prof. G. I. Kacarova²⁶ vidíme desítky a stovky naprosto podobných obrazů, na nichž je skutečně a dopřavdy vidět bez pochyb jak uzda²⁷, tak i sedlo²⁸, řemeny²⁹ a různé podložky pod sedlem s visícími nebo jinými ozdobami, menší nebo

²⁵ Ve skutečnosti, je-li tam vůbec něco vidět, byla to pravděpodobně chlasyda jako u všech reliefů thráckých jezdců, která však bývá u některých dlouhá a je široce otevřená za zády jezdce, kdežto u některých je jen úzká a spadá svisle za jeho zády. Jsou ovšem i reliefy, na nichž jezdec nemá vůbec chlasydu. Podrobnosti viz v mé studii *Madarskij vsadnik* (zde pozn. 14), s. 214, pozn.17).

²⁶ G. I. Kazarow, *Die Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien*. I. Textband, S. 198. II. Tafelband. I—LXXXIX. Budapest 1938. V této cenné sbírce reliefu thráckých jezdců autor podává popisy 1128 exemplářů v I. svazku a výběr 528 fotografických reprodukcí jezdců v II. svazku. Čísla udávaná zde jsou podle II. svazku.

²⁷ Ve druhém, obrazovém svazku Kacarovy sbírky vidíme uzdu na reliefech thráckých jezdců často i s kroužkem u huby koně, na vyobr. č. 3, 4, 8, 11, 36, 44, 59, 68, 85, 86, 100, 116, 141, 155, 178, 180, 193, 197, 198, 202, 210, 226, 228, 231, 247, 268, 284, 302, 305, 311, 315, 314, 337, 370, 380, 388, 395, 444, 455, 460, 504, 513. Případů koní s uzdou je ovšem daleko více.

²⁸ Na nejlépe modelovaných reliefech thráckého jezdce vidíme na hřbetech koní krásné přikryvky, zdá se dokonce i v několika vrstvách, jejichž okraje mají ozdobné lemování a případně třásně nebo jiné ozdoby. Viz v Kacarově sbírce vyobr. c. 25, 30, 138, 142—144, 154, 220, 247, 265, 268, 283, 309, 331, 333, 387, 426, 433, 436, 449, 469, 470, 473, 476, 503, 516, 521, 522.

²⁹ V Kacarově sbírce viz např. vyobr. č. 1a, 129, 234, 235, 480, 515 aj.

větší chocholy různého tvaru na hlavách koní³⁰, skutečně skládaný³¹ dlouhý šat jezdce atd. Znamená to, že místo aby viděl a vzal v úvahu stovky naprosto stejných realii na obrazech tráckého jezdce v Kacarovově sbírce,

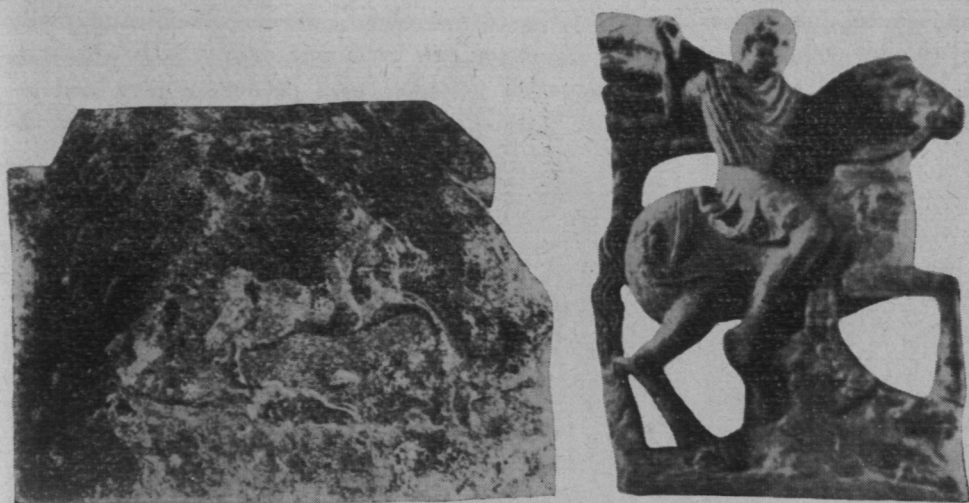

Fig. 10. Kacarov. 83, 247

autor se snaží všemožně nalézt zcela disparátní a neadekvátní, cizí a křiklavé srovnávací možnosti s obrazy jezdců především na jiných materiálech a ne na kameni, ze vzdálených oblastí, severně od Černého moře, ze Sibíře, Střední Asie, Zakavkazí, Pandžikentu, zkrátka odevšad, jenom ne z Balkánského poloostrova, z nejbližšího prostřední analysované památky. Je to zoufalý pokus o hledání analogií za každou cenu, o obhájení teorie, která nemá ve-deckého opodstatnění.

Je zajímavé konstatovat, že při tom Stančev přiznává, stejně jako to činil před válkou jeho předchůdce B. Filov, naprostou stylovou a technickou shodu reliefu na madarské skále s tráckými reliefy. Na rozdíl od Filova však používá řady nekonkrétních formulací o přechodu od otrokářství k feudalismu ve snaze vzbudit dojem marxistického postupu při řešení problému. Avšak

³⁰ Jen jako příklady uvádím vyobr. č. 4, 19, 32, 34, 36, 38, 42, 58, 60, 61, 68, 71, 100, 112, 113, 135, 140, 148, 184, 199, 203, 206, 209, 210, 214, 216, 220, 238, 253, 259, 268, 271, 288, 289, 291, 303, 314, 346, 349, 376, 381, 384, 388, 392, 393, 398, 406, 431, 461, 493, 516, 519, 522. Řecký název této ozdoby na temeni koně byl *ampyx* a *ampykter*, kdežto latinsky — *frontale*. Byla to tedy ozdoba běžná v řecko-římském světě a nikoliv pouze v orientálním, jak nás chce tendenčně přesvědčit St. Stančev.

³¹ Viz v K a c a r a v o v ě sbírce vyobr. č. 9, 40, 77, 92, 96, 99, 105, 139, 142, 144, 146, 158a, 171, 207, 211, 220, 232, 234, 249, 257, 274, 285, 290, 33, 337, 376, 426, 436, 449, 463, 464, 469, 470, 476, 477, 480, 481, 503, 504, 515.

často zde opakované věty o raném feudalismu a o podobnosti jeho vývojových forem nestačí zakrýt nespolehlivost a nesprávnost srovnání, která zde provádí St. Stančev v oblasti dějin umění a dějin římského náboženského synkretismu na Balkánském poloostrově. Není možno souhlasit rovněž se způsobem, jak autor charakterisuje časově období raného feudalismu podle zjednodušeného receptu, hodícího se jen pro bulharské dejiny VII.—X. stol. I samo toto substituování světových periodisačních předělů a jevů nedoloženými a neznánými událostmi z bulharských dějin patří k metodě před-

Fig. 11. Relief thráckého jezdce z carihradského musea

válečných buržoasních učenců jako G. Fehér, B. Filov, N. Mavrodinov a j. a proto se nestalo a nemůže se stát obecně směrodatným. Svědectvím neuspokojivého způsobu, jak byl proveden tento výzkum na skále je nejen okolnost, že se ho nemohli zúčastnit předváleční odpurci názoru V. Beševlieva a především odpurci názoru o prabulharském původu reliefu, ale i okolnost, že účastníci tohoto výzkumu tvořili komisi z osob, „které přicházely a odcházely v různých dobách, takže neměly možnost pracovat společně a současně“ jak je výslovně uvedeno v „Předmluvě“ (s. 4). Pracovala tedy „komise“ zcela neobvyklým způsobem. Za těchto podmínek byl prý podepsán i protokol o dosažení určité jednoty názoru, pokud se týká nápisu. Avšak text protokolu ve sborníku není uveden a není uvedeno ani v čem se komise shodovala a v čem se rozcházela. Krajně zajímavá je okolnost, že nikde ve sborníku není náležitě zdůrazněno, že v nápisovém prostoru na skále, který má asi 40m² a kde podle odhadu mohlo být původně 1400—1600

písmen, se zachovalo pouze 200—300 více méně zřetelných písmen, tedy méně než 1/5 a to velmi úryvkovitě.

Dále je třeba zdůraznit, že přepisy nápisu podané ve sborníku představují ve skutečnosti velký krok zpět ve srovnání s přepisem K. Škorpila z r. 1932³². V recensovaném sborníku je nápis tištěn stejnými písmeny, jakoby na skále všechna písmena byla stejně čitelná, jakoby o jednotlivá písmena,

Fig. 12. Reliefy jezdců na skále u vsi Zekerija v Malé Asii

Fig. 13. Bulharské mince po 10 a 5 levech s obrazem madarského jedce jako chána Kruma

slova a jména, ne zcela zřetelná v madarském nápisu, nebyl veden spor již dlouhá desetiletí. Spory o písmena, slova, jména, sloupce atc. v tomto nápisu představují již pozoruhodnou literaturu, která je sice zčásti uvedena v bibliografii ale na příslušném místě chybí. Ve srovnání s nynějším přepisem, přepis uveřejněný K. Škorpilem r. 1932 dával čtenáři představu o celkovém chatrném

³² Viz zde pozn. 17.

stavu nápisu a možnost určité kontroly čtení tím, že jasná a čitelná písmena byla tištěna jasnou černou barvou, kdežto nejasná a sporná jen čárkovaně. Jak to bylo mimořádně důležité vyplývá ze svědectví samého Beševlieva, který mluví o možnosti „optických ilusí“. Ze Škorpilova přepisu, který jediné odpovídá vědeckým požadavkům, je z velké převahy čárkovaných písmen a prázdných míst ve sloupcích i v jednotlivých řádkách patrné, že nápis je krajně úryvkovitý a naprosto nesrozumitelný. Naproti tomu Beševlievův přepis³³ budí nesprávný dojem, že všechna písmena, která přečetl, jsou stejně jasná a nesporná. Tím se zastírá hlavní problém tohoto nápisu, totiž že jde o nápis nečitelný, krajně poškozený, a že v něm není ani jedna řádka souvislého textu, že písmena, slova, jména atd. do něho vkládaná, která ve skutečnosti nej-

sou na skále bezpečně viditelná, poskytují možnost o rozvíjení vlastních myšlenek a nápadů, za pomoci doplňování prázdných míst podle libosti a potřeby, a že vědecký výklad skutečného nápisu je za jeho nynějšího stavu již zcela nemožný.

Faktem je, že čtení nápisu, které je podáno ve sborníku jako nové, se ve skutečnosti shoduje takřka do písmene se čtením, které V. Beševliev podal již před dvěma desetiletími ve dvou studiích³⁴, které byly odpovědí na kritiku prof. G. I. Kacarova a D. Dečeva, kteří ve společné studii „Revisé nápisu maderského jezdece“, uveřejněné ve sborníku „Madara“ I³⁵, ukázali přesvědčivě, že Beševliev vychází ve skutečnosti ze čtení Fehérova (a ovšem K. Škorpila) a pouze něco vypouští. Nová byla tehdy pouze Beševlievova „filosofie“ nápisu. Ve výše uvedených dvou studiích z r. 1936 Beševliev vysvě-

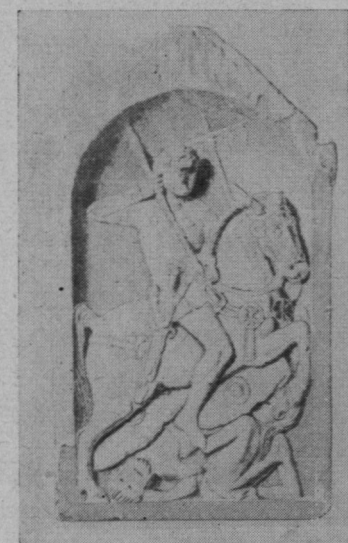

Fig. 14. Náhrobní kámen thráckého vojína v Horní Germanii

tloval, že prý činnost bulharských chánů Kruma a Omortaga je dosti známá z jiných soudobých nápisů a zpráv, takže je mnohem důležitější dokázat, že madarský nápis pochází z doby starší, z doby počátku bulharských dějin. Proto se snažil snížit datum nápisu a připsat jej chánu Tervelovi (701—718), Kormesiovi (739—756) a Omortagovi (815—832) a prohlásit jej za

³³ Stejně tak i přepis jeho záka Georgi Michajlova na tab. VI. ve sborníku. Je nutno podtrhnout, že i mezi čtením Beševlieva a Michajlova jsou také určité rozdíly a že nikde ve sborníku není řečeno, které znění má být považováno za přijaté komisí.

³⁴ Viz zde pozn. 15.

³⁵ Sofia 1934, s. 419—428.

36 Ve studiích citovaných zde v pozn. 13. uvádím doslovně jeho tehdejší výroky.

jakousi kroniku na skále³⁶. V recenzovaném sborníku se v podstatě všichni snaží právě toto potvrdit. To znamená, že ve skutečnosti sborník nepřináší nic nového v žádném obledu.

V „Předmluvě“ je výslovně uvedeno, že nebylo dosaženo jednoty, pokud se týká obrazu na skále a různých jeho detailů. Ze sborníku to patrné není. To tedy znamená, že příspěvky členů komise, kteří nesouhlasili s tím, že relief zobrazuje bulharského chána, nebyly do sborníku zařazeny. Např. člen komise Stamen Michajlov, starší spolupracovník BAV, uvedl ve svém příspěvku řadu podstatných námitek proti závěrům komise. Proto jeho článek „K otázce paralel madarského jezdce“ (40 stránek na stroji) byl redakci sborníku odmítnut a bude muset být uveřejněn v cizině, neboť v Bulharsku podobné kritiky nemohou najít místo v časopisech 36a. Ze zajímavých pozorování St. Michajlova na skále je patrné, že stejně jako při nápisu je možno vidět na témže místě i něco jiného nebo dokonce nevidět nic, že tedy stupeň poškození reliefu, jeho detailů, je tak pokročilý, že některé podrobnosti jsou naprosto nezřetelné.

Je škoda, že stejně jako v předválečných sbornících i v tomto sborníku se autoři vyhnuli poctivému srovnání madarského reliefu s reliefy thráckých jezdců. Je zde sice uvedeno sedm fotografií reliefů thráckých jezdců, které však byly voleny tak, aby se co nejméně podobaly reliefu na madarské skále. Avšak ze sbírky G. I. Kacarova stačilo uvést dokonce pouze 5 reliefů thráckého jezdce, z nichž vysvítá zcela přesvědčivě, že ikonografický obsah reliefu na madarské skále má naprosto jasné paralely mezi reliefy thráckého jezdce. Uvádím tyto příklady: 1) Na reliefu č. 193 u Kacarova je vidět jezdce jedoucího vpravo a pod ním psa a proti němu lva, jehož tlapa se opírá o převrhnutou urnu. S nepatrnými rozdíly se tato scéna opakuje několikrát. 2) Na reliefu č. 295 jezdce vpravo obrácený zabíjí dlouhým kopím lva nebo kance bežícího proti němu. Za jezdce běží pes. 3) Na reliefu č. 426 jezdce jedoucí vpravo zabíjí dlouhým kopím zvíře, které leží na zádech v pozici proti jezdci. Ve směru s jezdce běží pes. 4) Na reliefu č. 344 utíká před jezdce srna, z jejíž hrudi vyčnívá kopí. Jezdec ji pronásleduje a míří na ni dlou-

Fig. 15. Náhrobní kámen thráckého vojníka v Horní Germanii

36a. Článek St. Michailova byl otištěn v časop. Československá etnografie VI-2, Praha 1958, str. 180—196. Ve stejném čísle šehož časopisu (str. 196—198) vyšla i moje káláká recenze o zde kritizovaném sborníku.

hým kopím, které drží v pravé ruce. Vyjimečně zde je i jezdec i jeho obět' obráceny vlevo. 5) Na reliefu č. 145, ve spodním jeho plánu mládý muž, tj. Heros, trácký jezdec, zabíjí lva, jemuž vráží kopí do tlamy.

Tu je třeba upozornit, že na příslušných místech při popisech reliefů v prvním svazku své sbírky prof. G.I. Kacarov píše doslovně, že jezdec „probodl“ (durchbohrt) svou obět' kopím, což konkrétně znamená, že chtěl zvíře zabít a že je zabíjí. Tyto případy zabití zvířete a dokonce lva jezdcem na reliefech tráckého jezdce ukazují, že tato sbírka reliefů tráckých jezdců, kterou G. I. K a c a r o v vydal německy r. 1938 v Budapešti, ve skutečnosti vyvrátila jeho starší názor z r. 1925 o reliefu na maďarské skále, v němž prohlašoval doslovně: „Na žádném z tráckých reliefů není zobrazen jezdec jak zabíjí lva; naopak, v těchto reliefech lev hraje úlohu pomocníka jezdce, stejně jako pes.“ (s. 32). I když prof. Kacarov svůj starý názor výslovně neodvolal, viděli jsme, že uvedený obrazový materiál, který se nashromáždil během dalších 12–13 let v museích a sbírkách v Bulharsku od r. 1925–1938, dokazuje nesprávnost

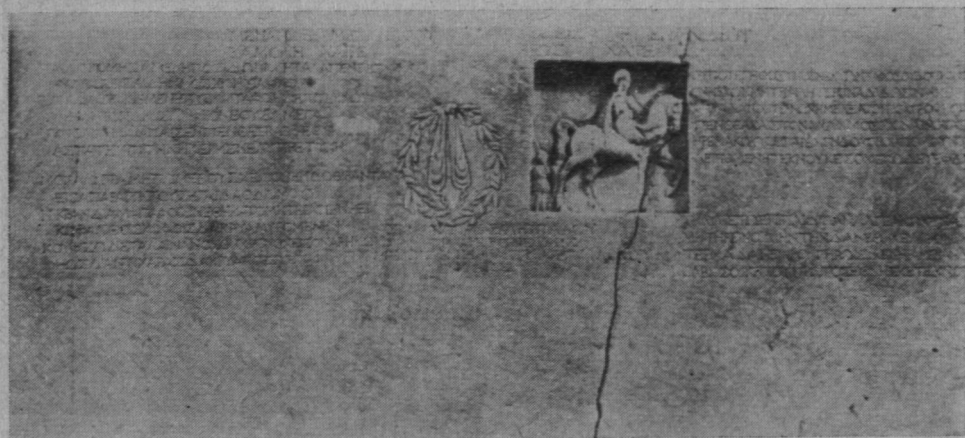

Fig. 16. Relief thráckeho jezdce z varšavského musea (původem z Male Asie)

jeho staré teorie o sasanovsko-prabulharském původu maďarského jezdce, která se opírala o mylný závěr, že maďarský jezdec prý zabíjí lva (na skále a fotografiích to není bezpečně vidět), zatím co na reliefech tráckých jezdců lev hraje úlohu psa a jde prý vždy s pánem, tedy ve stejném směru s ním. Jak jsme však viděli, reliefy č. 193, 295, 344, 426 a 145 svědčí jasně a konkrétně o tom, že není rozdílu mezi ikonografickým obsahem reliefu na maďarské skále a reliefů tráckých jezdců. Je skutečně škoda, že autoři sborníku hledali oporu pro starou teorii o prabulharském původu maďarského reliefu znovu na skále, zatím co sbírka prof. Kacarova zpřístupnila již před 20 lety nejspolehlivější argumenty proti jeho vlastní staré teorii, o kterou se autoři sborníku opírají.

Z této cenné sbírky je vidět, že tisíciletá evoluce tohoto náboženského obrazu u Tráků, který se rozvinul zřejmě pod vlivem řecké mytologie a řeckého umění, vedla k rozvoji tři hlavních představ tohoto božstva: jezdec jezdoucí na lov, jezdec vracející se z lovu a jezdec v hieratické posici. Každá z nich měla ovšem bohatou řadu variant. Různé atributy všech variant se v některých reliefech proplétaly tak, že je možno oprávněně říci, že neexistují dva reliefy tráckého jezdce, které by si byly stoprocentně podobné. Vždy by se mezi nimi našel určitý rozdíl, který by se mohl stát základem různých dohadů a domněnek, jak je tomu v případě reliefu na madarské skále. Ve skutečnosti tu běží o rozdíly v detailech, které vyplývají z různosti představ o tráckém jezdci v různých dobách a oblastech tráckého etnického území a různého množství penežitých prostředků, které byly na obraz vynakládány (stejně jako pro dnešní náhrobní desky) a tedy i z dovednosti mistra, který relief na kameni vytesával. Nejsou to tedy různost etnické povahy, nýbrž materiálního rázu.

Existují reliefy tráckých jezdců malé i velké, na kamenných deskách i na skalách a ovšem také sochy. Skoro poloviční velikosti madarského jezdce dosahuje další relief na skále v Bulharsku blízko Madary³⁷ a obraz tráckého jezdce ve formě sochy v Archeologickém museu v Sofii (skoro 1.5 m vysoký)³⁸. Vysoký a široký jako madarský relief je relief tráckého jezdce v cařihradském museu³⁹, který se původně nacházel na hrádbách soluňské pevnosti (přibližně 3 m.). O něco menší jsou reliefy jezdců na skále u vesnice Zeke-rija v Malé Asii⁴⁰. Z toho jasně vyplývá, že příčinu velikosti reliefu na madarské skále není třeba a možno hledat v jeho domnělém prabulharském původu, nýbrž ve špatné kvalitě skály, která se skládá z hrubozrnného pískovce a v okolnosti, že místo u madarských skáls velkou jeskyni a velkým pramenem studené pitné vody bylo místem, kde se člověk zdržoval již od hlubokého pravěku a v trácko-římské době hrálo úlohu jakési svatyně. Svědčí o tom umělé prostory vytesané ve skalách ve velkých výškách, další zbytky edikul reliefů a niši pro reliefy,

Fig. 17. Náhrobní kámen thrackého vojína v Británii

³⁷ V Kacarovově sbírce vyobr. č. 83 a v mé studii Madarskij vsadnik vyobr. č. 1

³⁸ V Kacarovově sbírce vyobr. č. 247 a v mé studii Madarskij vsadnik vyobr. č. 2.

³⁹ Viz v mé studii Madarskij vsadnik vyobr. č. 46 na s. 248.

⁴⁰ Viz v mé studii Madarskij vsadnik vyobr. č. 38, 39 a 40 na s. 230.

umělé schody a díry pro nejrůznější účely ve skalách⁴¹. Velké vykopávky které byly v Maďare provedeny po fašistickém převratu z 9.6. 1923, vynesly ve skutečnosti skoro výlučně římské materiály (kromě starších); všechny byly však pochopitelně vydávány za prabulharské.

A tak dnes díky tomuto novému sborníku máme v BAV již třetí jaksi oficiální teorii o původu maďarského jezdce. Podle předválečné teorie Fehérek Kacarova představuje relief na maďarské skále bulharského chána Kruma⁴². Podle brožury V. Nikolaeva⁴³, která byla vydána BAV u příležitosti diskuse o maďarském jezdci v rámci Historického ústavu BAV v léte 1948, relief zobrazuje perského krále Dareia ze VI. stol. př. n. l. Konečně podle předválečné teorie samotného Beševlieva z r. 1936, která je ožívována v tomto sborníku má to být obraz bulharského chána Tervela, jak o tom výslovně píše Th. Gerasimov.

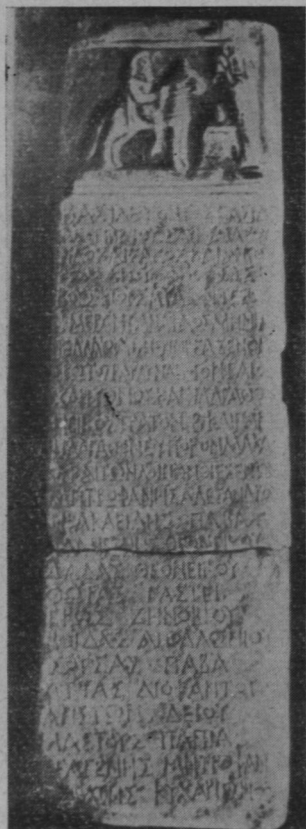

Fig. 18. Relief skythského jezdce z Krymu

Jak je videt z velmi stručného obsahu, který jsem mohl zde podat, běží zde jak při obrazu, tak tím spíše při nápisu, o dohady a domněnky, které se tradují již od doby prvního badatele — K. Škorpila, jenž od r. 1896 mylně tvrdil, že maďarský relief je obrazem chána Kruma. Avšak na podkladě dalšího studia na skále, při které příležitosti vypracoval nejlepší přepis nápisu maďarského jezdce, K. Škorpil r. 1932⁴⁴ tento názor argumentovaně odvolal a uznal nesprávným. Jsou to opravdu libovolné výklady celku a různých detailů reliefu, dohady bez vědeckého opodstatnění, za pomoci srovnání zřejmě bez souvislosti se studovanou památkou, srovnání pro srovnání. Jejich nedostatečná průkaznost vyplývá i z toho, že při reliefu slouží obyčejně za rozhodující důkaz

o jeho prabulharském původu nápis, a při nápisu — relief. Autoři ve sborníku prostě opakují výklady K. Škorpila a hlavně G. I. Ka-

⁴¹ Viz v mé studii *Maďarskij vsadnik* tab. III, X, XI, XII.

⁴² Před válkou byl obraz jezdce z maďarského reliefu ražen na kovových mincích v hodnotě 5 a 10 leva jako obraz chána Kruma a tak široce popularisován.

⁴³ Tyto názory V. Nikolaeva byly doslovně pretištěny v *Byzantinoslavicah*, „X/1, 1948, str. 42—58, přesto, že ve zmíněné diskusi byly jeho názory všemi účastníky rázně odmítnuty jako opakování isolační teorie Kacarova-Fehérek a v každém případě nesprávné.

⁴⁴ Viz zde pozn. 17.

carova a G. Fehéra a neuvědomili si dokonce ani to, že základ iso- lační teorie G. I. Kacarova (z. r. 1925), to že madarský jezdec není obrazem thráckého jezdce, protože zabíjí lva, kdežto thráčtí jezdci nezabíjí zvíře, bylo vyvráceno jeho vlastní sbírkou reprodukcí reliefů thráckých jezdců z r. 1938. Nesporným svědectvím toho jsou výše uvedené reliefs, jejichž počet může být dále rozmnožen. Beševliev ovšem rovněž opakuje skoro doslovně svoje předválečné výklady.

Shrneme-li to, co jsem o tomto sborníku stručně mohl vyložit, musíme objektivně konstatovat, že se Beševlievovi podařilo jak v Bulharsku

Fig. 19. Praetoriani, jejichž vojenské oblečení mělo zřejmě vliv na představy thráckého jezdce (viz zde obr. 3,4,5,13, 14,19)

Fig. 20. Vojenská socha císaře Augusta

samém, tak i na mezinárodním fóru uvést znovu do popředí otázku madarského jezdce ve stejných nacionalistických formulacích jako r. 1936, tedy z doby, kdy nacionalistické tendence bulharské historicko-archeologické vědy dosahovaly vrcholu, tím že se při výkladu počátků dějin bulharského národa uměle nadsazovaly zásluhy a význam turánských Prabulharů při vytváření bulharského státu, národa a kultury.

Stejně jako před válkou se i autoři nynějšího sborníku snaží odvolávat v konečné instanci na nápis ve snaze potvrdit prabulharský původ památky. Při výkladu nápisu se však snaží všemožně zamluvit krajní nespolehlivost čtení a skutečnost, že nápis dnes představuje pouze zbytky skupin písmen a izolovaných písmen. Pozorní čtení Beševlievovy stati působí však

dojmem, že tu jde o pouhé čtení řeckého nápisu a v něm zase o koncovky v časování různých sloves, v skloňování jmen a zájmém, o záměnu jednoho písmene jiným, o chyby jazykové nebo omyly kameníka, o to, zda je možné a do jaké míry doložit určité odchylné koncovky a jména ještě dalšími příklady, analogiemi z jiných pramenů a z mluvnic vůbec a zda konečně je možno podepřít obsah tohoto nápisu jinými prameny, zda a v jakém smyslu obsah tohoto nápisu rozšiřuje nebo dodatečně osvětluje naše dosavadní vědomosti o byzantských a bulharských dějinách. Není však tu bohužel řečeno nic jasného o tom, oč je veden spor již přes půl století v otázce nápisu na maďarské skále, zda doplnění nápisu, která nyní nabízí Beševliev, jsou nová, původní, definitivní a vůbec spolehlivá. Na tuto otázku nám komise zůstala dlužna odpověď.